

Fıçı, Bohça, Bağlama, Bagaj, Poşet, Poğaç, Paket, Bent, Bant, Bandaj, Bağcık

Sözlerinin Ortak Kökü Olan Kök-Söz Ve 'Baba' Sözcüğü Hakkında

Fıçı (fuçi) sözü için dil bilimi adamları çoğunlukla köken olarak Orta-Yunanca **'boutzi'** sözcüğünden ya da **'boutza'** sözünden geldiğini ve bu sözün de Geç-Latince **'butta'** sözü ile kökteş olduğunu söylerler.

Dil bilimciler **'Butta'** sözü değişime uğrayarak zamanla **'fıçı'** sözüne evrildi diyorlarsa da, bu tip bir ses evriminin ara halkalarının tamamen kayıp veya bilinmez olduğunu söyleye biliriz. Bu iki sözcüğün birbirine yakın ses değeriyle seslendirilir tarafı da yoktur. Zaten bu sözcüklerin hiçbirisi köken olarak dil bilimcilerin gösterdiği kaynaklardan gelmiyor. Üstelik aynı dil bilimi adamlarına göre **'Şişe'** anlamına gelen Fransızca **'bouteille'**, ve İngilizce **'bottle'** sözleri de Latince **fıçıcık** anlamındaki **'buttella'** seslendirilişinden türetilmişlerdir.¹

Bu sözlerin kökeni hakkında yapılan açıklamalarda genellikle büyük eksiklikler ve uygunsuzluklar vardır.

İtalyancada bu sözcüğün karşılığı muhtemelen Etrüsk dili bağlantısı ile geçmişte de vardı. Ancak farklı dil ve lehçelerde **b/p/f** sesleri ile **ı/u/o** ses değişimleri farkıyla, **'fıçı'**, **'fuçi'**, **'puçi'**, **'puça'**, **'poça'**, ya da **'boutza'** veya **'butta'** seslendirilen bu sözün bugün dilimizde yaşayan ve farklı lehçe ile ağızlarda farklı ancak birbirine yakın ses değerleri etrafında seslendirildiğini söyleye biliriz. Bu sözün dilimizdeki **'bohça'** (**poçça**, **boğçe**, **poçe**) sözü ile kökteş olduğunu söyleye biliriz.

Bu sözcüğün Eski-Türkçe farklı ağızlarda, **boğ/bog/bag/bağ** seslendirilen (poşet, torba ve bohça anlamındaki) söz kökünün bugün **'ba-'**/**'bağ-'** (**bağlamak**) sözcüğü ile bağlantılı ve kökteş olduğu bana göre oldukça açıktır.

Farsça **'boxçe'** veya Arapça aynı anlama gelen **'bükca'** sözü de **'ba-'**/**'bağ-'** seslendirilen (**bağlamak** fiili kökteşi ve anlamdaşı) kök-söz Türkçeden alıntılanmıştır. Burada farklı zaman ve coğrafyalarda farklı dil ve ağızlarda **h, x, k, g, ğ** sessizlerinin birbirine dönüştüğü söylenebilir.

Dil bilimciler farklı dillerde ve lehçelerde **'fıçı'** (fuçi/puçi/puç, boutzi, boutza seslendirilen) sözü ile **'bohça'** sözü arasında kökteşlik ilişkisi görmezler.

Üstelik **'poğaç'** ve **'poşet'** sözleri de çok büyük bir olasılıkla aynı **'ba-'** söz-köküne bağlıdır.

Dil bilimciler **'poğaç'** sözünü İtalyanca **'focaccia'** seslendirilen (ocakta pişmiş küçük hamur işi anlamındaki) söze bağlarlar. Bu İtalyanca sözcük ise Latince aynı anlama gelen **'panis**

¹ [Fıçı sözcüğü kökeni açıklaması için bakınız NişanyanSözlük, <<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/f%C4%B1%C3%A7%C4%B1>>]

focaceus' sözcüğünden evrilmiştir derler. Ancak bu açıklamalar yapılırken bir adet sözcükten söz edilemez çünkü iki ayrı söze referans verilmiştir. Bu sözler '**panis'** ve '**focaccia'** sözleridir. Bu '**focaccia'** sözü Latince '**focus'** olarak kısaltmış '**ocak'** anlamına gelen sözcüktür. Muhtemelen bu sözcük Latin diline Etrüsk uygarlığı ağızlarındaki '**ocak'** anlamına gelen sözden geçmemiştir. Ancak biz bu yazımızda Etrüsk uygarlığından daha eski ve eklemli sözcük yapıları kuruluşuna sahip olan bir dil olan Sümer dilinde bunların türetildiği kökü göstereceğiz. Çünkü yazılı referansları mümkün olduğunca en eski bilinen kaynağa bağlamakta fayda vardır.

Sümer Öncesi ve Sümer sonrası Ön-Türk dilinde '**ocak'** sözü farklı lehçe ve ağızlarda birbirine yakın da olsa farklı seslendiriliyor olmalıdır. Latince **ocak** anlamına gelen '**focaccia'** sözü bugün '**ocakçı/ocakçı'** veya '**ocak'** seslendirdiğimiz sözcüğümüzle oldukça yakın ses değerine sahiptir ve Ön-Türkçe bağlantısı ile alıntılananın diline farklı ses değeri ile geçmesi oldukça normal bir durumdur.

Ocak sözcüğü '**ot-çak'** / '**od-çak'** sözünden değişerek '**ocak'** seslendirilir olmuştur ve sözün kökü olan (farklı lehçe ve ağızlarda) **od/ot/öt** seslendirilmiş Türkçe söz ise '**ateş'** anlamına gelmektedir. Bu kök sözün Ön-Türk dilinde ve bugün farklı anlamları da vardır ancak bunlara bu yazımda değinmememe gerek olmadığı için başlıktaki konuyu yazmaya devam edeyim.

Farsçaya '**boxçe'**, Arapça '**büçca'** olarak geçen Türkçe **bağ-/bağ-** (bağlamak sözü kökteşi) '**bohça'** sözcüğümüzden '**bagaj'** ve '**poşet'** sözleri de türetilmiş fakat bu kökü Türkçe sözler farklı dillerde farklı türemelere uğradıktan sonra Türk diline tekraren değişen ses değeri ve anlamı ile geri dönmüştür. İtalyanca '**bagascia'** ve İspanyolca '**bagaje'**/'**bagasa'** sözü bizim bugün '**bagaj'** dediğimiz sözcüktür.

Bu duruma bir örnek verecek olursak; Bir anlamda Anadolu'ya son geliş tarihimiz olan 1071 yılının ilk defa geldiğimiz tarihimiz gibi gösterilmesine benzer bir algı operasyonu veya bilgisizlik ile bilim ve yaygın öğretim yapılıyor olmasına benzer bir durum söz konusudur.

Fransızca küçük-torba/torbacık anlamına gelen '**pochette'** (torba/**bohça**) sözcüğü ise Fransızcada ilaveten **bohça** ve poşet anlamında '**pochette'** seslendirilen söz ile bağlantılıdır.

Bu sözcük aynı anlamda olmakla Eski-Fransızca '**poque'** seslendirilen söz ile de köken olarak bağlantılıdır ve veya '**pocque'** sözcüğünden evrilmiştir ve İngilizceye '**cep'** anlamında '**pocket'** sözü olarak geçmiştir.

Üstelik bu adını saydığım dillerde ve Türkçede bulunan '**paket'** sözü de aynen bizim Ön-Türk dilimizin '**ba-'**/'**bağ-/bag-**' (**bağlamak anlamındaki**) sözcüğümüzden alıntılanarak bu dilin içindeki süreçlerde evrilmiş ve daha sonra dilimize tekrar (*değişmiş hali ile geri*) dönmüş olmalıdır.

Fransızca '**dağarcık'** ve '**deste'** anlamına gelen '**paquet'** sözü ile Eski-Fransızca '**torba'** anlamına gelen '**pacque'** sözü de benzer şekilde olmakla bu bahsettiğim köke bağlı türetilmiş sözcüklerdir.

Dil bilimciler bu sözcüğün 19. yy ortalarından önce Türkçeleştiğini düşünseler de aslında bu bahsettikleri dönem sözün değişen ses değeri ve anlamı ile Türkçeye tekrar döndüğünü söyleyebileceğimiz dönemdir.

Bu sözcüğün Ön-Türkçe köklerinin dilde farklı anlamları ile yaşadığını söylemek daha doğru ve mantıklı bir çıkarım olacaktır. 13. yy'den itibaren Fransızca, İngilizce, Hollandaca, başta olmakla başka dillerde de görülen ve '**torba**' anlamında kullanılmış '**pak**-' sözü (ve bazı dil veya ağızlarda '**pok**-' seslendirilen) söz bizim Ön-Türk bağlamak fiilinin de kökü olan **ba-/bağ-** sözumüzdür.

Yani **bohça** sözünün **boğ-** kökü ile bağlamak fiilinin **bağ-** kökü de daha eski dönem Ön-Türk dillerindeki ağız farkı ile bu söz kökündeki **boğ-** / **bağ-** ses değişiminden başka bir şey değildir.

Dil bilimciler ise 13. yy'den itibaren Fransızca, İngilizce, Hollandaca, başta olmakla başka dillerde de görülen ve **torba** anlamında kullanılmış olan '**pak**-' veya '**pok**-' sözünün nihai kökenini bilemezler ve bu kökün belirsiz olduğunu kabul ederler.

Bağlamak/bağla- fiilinin kökü olan '**ba**-'/'**bağ**-' sözü Eski-Türkçede de işlektir. Uygurca metinlerde de (900 yılından önce) bu kök sözcüğün türemeleri olan sözcükler geçmektedir. Üstelik bu söz Eski-Türkçe döneminde de '**bohça**, **düğüm**, **bağlama**' anlamlarında kullanılmıştır. '**Bağ**/'**ba**' adının kökü olan bu fiil, Türkiye Türkçesi '**ba**-' ve '**bağ**-' şeklinde görülmektedir. Bunun başkaca yazılı örnekleri de vardır. Ancak burada '**ba**-' sözünün başka bir kök söze eklenerek bir bileşik kelime oluşturduğu başkaca bir sözcükten kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Böylece '**ba**-' sözünün bileştiği kelimedeki anlamı nasıl etkilediğini daha iyi anlaya bileceğiz ve bu bilgi de '**ba**-' (bağlanmak) sözumüzden faydalanılarak eskiden nasıl yeni sözler türetildiğini daha iyi anlamamızı sağlayacak.

Dilimizde ve başka pek çok dilde görülen '**ba-ba**' (baba) sözü de '**bağlı** olma durumu' ifade eden söz olarak doğmuş olmalıdır. Yani 'karşılıklı birbirine bağlanmış olan kimseler' anlamındaki sözdür denilebilir. Bu söz bileşik söz olarak '**ba**-' kök sözumüz ile anlam kazanmış bir sözdür.

Dil bilimi adamlarına göre Orta-Türkçe '**baba**' sözü hem '**baba**' anlamında hem de '**yaşlı ve saygın erkek**' anlamındaymış. Zaten dil bilimi yapanların bir sözün açıklamasına da o sözün kendisini yazmaları pek komik ve sıkça görülen bir durumdur.

Bunlara '**Baba** ne demek?' Sözün kökü nereden' diyor? diye soracak olursak; bize bir anlamda '*Baba sözü baba demektir*' gibi bir açıklama yapmış oluyorlar aslında. Ve belki de tam da, böyle olmasın diye 'baba' sözü '*yaşlı ve saygın erkek*' anlamındadır diye bir yakıştırma da sözlüklerinde açıklamalarının yanına eklemişler. (*Aşağıda hangi sözlüklere baktığımı yazdım. Ancak ne yazık ki sözlüklerin çoğunda benzer yazım şekli hakimdir.*)

Aslında bana göre '**dede**' sözcüğü de '*yaşlı ve saygın erkek*' demek öyleyse.

Üstelik aynı dil bilimciler yaptıkları yakıştırmaya destek olsun diye söz-kökene sözlüklerinde bu Türkçe 'ba-ba' sözcüğünün (*'kalın sesli kişi anlamında' olduğunu ve*) çocuk-konuşması-sesiyle doğduğunu da yazıyorlar.

Çocukların veya bebeklerin ağızında yansıma bir ses olarak veya doğal bir ses gibi doğmuş denilen bu sözcüğü anneler veya aile bireyleri çocuklara tekrar ettikleri için çocukların bunu öğrenerek söylemesi söz konusudur hepsi bu. Çocuğa sözü 'bo-bo' diye öğretsen o da 'bo-bo' diye seslendirir. Konuşma başlamadan önce çocuklara 'Babo' diye babasına seslenmesi gerektiğini öğreten davranışlarda ve sözcük tekrarlarında bulunursan çocuk da babasına 'babo' der. Yok, sen bu sözü 'papa' diye öğretsen o da 'papa' veya 'bobi' diye öğretirsen o da muhtemelen 'bobi' diyecektir ama seni düzeltip 'bobi' değil 'baba' demeyecektir. Yani dil olarak çocuğa ne verirsen ondan da onu alırsın. Ya da anne baba hangi dilde ve ağızda konuşuyorsa çocuk aynı dilde ve ağızda konuşmaya başlar. Bu bilimsel bir gerçektir.

Çocuklar ağlarken çıkardıkları ses dışında kalan neredeyse konuşma taklidi seslerin tamamını çevreden duyduklarını taklit etmeye çalışarak çıkartırlar aslında. Doğada doğuştan itibaren yalnız kalmış ve hayvanlar tarafından büyütülmüş çocukların '**baba**' veya başka hiçbir sözü söyleyemediğini fakat davranış ve ses olarak birlikte yaşadığı hayvanları taklit ettiği bilinmektedir. O zaman ilk olarak baba /ba ba sözünü söyleyen çocuk bunu başka bir yerden veya aile içinden öğrenmiş olmalıdır. Dolayısı ile bu sözün yansıma bir ses olsun veya olmasın kaynağı çocuk değildir ama sözü tekrar eden çocuk olabilir sadece.

Dolayısı ile kelime köken sözlüklerinde '**baba**' sözü için bebeklerin ağızında doğmuş veya yansıma olarak elde edilmiş bir sözdür denilemez. Bu sözü dünya üzerinde ilk olarak konuşan insan bu sözü ailesinden öğrendi ise bu durum aynen 'yumurta mı tavuktan yoksa tavuk mu yumurtadan çıkar?' Sorusu benzeri kısır bir döngüye girer ve dil bilimi bu tip referanslar vermemelidir. Çünkü anlamsızdır, mantıksızdır ve tutarsızdır.

Bir yeni doğan çocuğu büyüyene kadar tamamen sessiz bir ortamda bırakırsan '**baba**' demesi de söz konusu olmayacaktır elbette. Ancak kendisini bilim insanı veya akademisyen olarak gören birisi (*yani bu görüşü ilk ortaya atabilen kişi ve onu takip edip kendi eserlerine bu bilgileri yerleştiren kimseler*) nasıl dil bilimi adına böyle uydurmalar yapar bilmiyorum ancak bu durum çocuk gelişimini inceleyen bilim ve tıp ile çelişen bir açıklamadır açıkçası. Üstelik '**kalın sesli kişi**' tanımlamasını da '**baba**' seslendirilmiş söz ile bağlamanın anlamı nedir?

Aslında **baba** sözcüğünün illa da çocuk dilinde doğduğunu kabul edeceksek bu noktadan sonra başkaca dilsel bağlantılara da dikkat çekmem gerekir.

Yani, **BA+BA** (baba, papa) sözcüğü bazı dil bilimcilere göre tüm dillerde ortak görünen bir **enfantil** simge-sesten türetilmiştir. Gerçekte böyle olup olmadığından asıllı olmayarak **enfantil** sözcüğünün kendisi bile aslında Hint Avrupa dili veya Latince kökenli değildir, fakat bunlarla Ön Türk dilinden ortak köklüdür.

Sözcük için Latince **fari / fat-** "**söylemek**" fiilinin küçültme halisidir denilir. Fakat Hint-Avrupa dilleri denilen dillerde söylemek anlamına gelen tamamen farklı sözcükler de vardır.

Latince **infantis** sözcüğü güya **in-** ön ekiyle Latince **infans** t- (henüz konuşmaya başlamamış bebek anlamındaki) sözcüğünden türetilmiş denilir. Yani güya sözcük Latince **fans**, "konuşan" sözcüğünden **in-** önekiyle yapılmış. Aslında "**in**" ön eki olarak dillerine aldıkları sözcük **AN** (anmak / anılmak) sözcüğümüzün alan dilde çok erken dönemlerde değişmiş biçimi olmalıdır. Yani bu ses biçimi dönüşmekle kalmamış zamanla ön ek niteliği kazanmıştır diyebiliriz.

Burada **infan-t-ilis** sözcüğünün ortasındaki **-t-** sesini tutarlı açıklayamayan dilciler bu sözcüğü **fant** veya **fanst** biçiminde de gösterebilirler.

Halbuki bu Latince fiilin hayali dil grubu olan Hint-Avrupa sözde Anadilinde aynı anlama gelen yazılı örneği bulunmayan ***bhā-** biçiminden evrildiğini yine batılı dilcilerden duyabilirsiniz.²

Yani bunların **bhā** dediği sözcük yine de Türk dilinin **bağ / ba** (bağlamak/bağlanmak, baba sözcüklerini türetmemizi sağlayan) kök sözcüğüdür. Kabul etsek ki çocuk dilinde **ba ba** tekrarından olan **baba, papa** gibi biçimleriyle pek çok dile girmiş bu sözcük çocuk ve baba arasında "**bağlantı**" olduğunun bir ifadesidir.

Bebek anlamına gelen **bebe (be be)** sözcüğü de aynı kökten ayrılmış sözcük olmalıdır. Yani sözcüğün doğması çocuk dilinde olabilir veya olmayabilir fakat bu sözcük doğduğunda **bebe** veya **baba** biçimleri anlamca ayrışmamıştı ve sözcüğün kök anlamı daha çok iki canlı arasındaki bağı / kan-bağını gösteriyordu.

Zaten **infant** sözcüğü de "bağıyla-bağlantısıyla anılan" veya "babasıyla anılan" anlamında gösterilmeliydi.

Burada ***bhā+til** sözcüğü ise iki ayrı Sümer Öncesi Ön Türk (S.Ö.-Ön Türk) sözcüğünün bitştirilmiş biçimi olmalıdır. Burada sondaki **-til** sözcüğü bugün Türkiye Türkçesinde **DİL** biçiminde yaşayan sözcüktür. **Be+til / Ba+til** veya ***bhā+til** biçimi "**bebek dili**" / "**bebek dilinde**" anlamı yaratan iki sözcükle oluşturulmuştur.

İşte bu sözcükler alan dilde **infantili / infantilis** biçiminde görülmektedir. Dahası sözcüğün kuruluşunu ve kökünü bilmeyen Batı dil bilimi veya onların bu iki Türkçe sözcüğü tek bir sözcük gibi alıntılamış olan geçmiş ataları, ön ek, kök ve bitişen olarak gördüğü bu sözcük bitişenlerine yükledikleri yanlış, kaymış / çarpık veya ters anlamlardan hareketle zamanla farklı sözcükler de türetmişlerdir.

Onlara göre sözcüğün baş kısmı "**konuşan / konuşma**" anlamındaymış. Tabi aslında PIE kavramını uydurmuş olan uyduruk dil biliminden başka bir açıklama beklentisi olmamalıdır da.

² [<Bakınız: Etymonline Etimoloji sözlüğü; < https://www.etymonline.com/word/infant#etymonline_v_6430 >]

Üstelik bunların geçmiş ataları bu ses biçimine yükledikleri yanlış anlamdan yeni sözcükler de türettikleri için, bu tip sözcük türemeleri ve onlara geçmişte yüklenen anlamları günümüz dilbilimcileri yazdıkları uyduruk sözcük etimolojisi açıklamalarında destekleyici kanıtlar olarak görebilirler.

Halbuki sözcük sonu olan **tili (dili)** sözcüğü zaten “**konuşmak**” anlamı da vermektedir. Gerçek kök dil her zamanki gibi S.Ö. Ön Türkçe kök dilidir.

Sümerce (lehçe farkları veya dil-dönemi farklarına bağlı olarak) **'baba'** sözü **'a'**, **'a-a'**, **'aya'** ve **'adda'** sözleri ile ifade edilirdi. İlk üçü yani **'a'**, **'aa'**, **'aya'** (ata) sözleri köken olarak Gök-Tanrı inancına bağlı olarak **'AY'** için Sümer Öncesi Ön-Türk dilinde de söylenen sözlerden olmalıdır diye düşünüyorum.

Ancak Sümerlerin **'baba'** anlamında kullandıkları **'abba'** sözü, Sümer sonrası bazı Ön-Türk dillerine **'ata'** ve bazılarında da **'aba'** ve **'baba'** olarak ses değeri evrilmesi yaşayarak girmiştir denilebilir. Ya da Sümer öncesi Ön-Türk dillerinden birisinden hem Sümer diline hem başka dillere bu söz geçmiş olmalıdır.

'Baba' sözünün eklemeli bir dil olan Türk dilimize girmesi yine eklemeli bir dil olan Sümer dilindeki **'abba'** yazılan söz ile bağlantılı görülebilir. Yani dil bilimcilerin **'enfantil (infantil)** simge-sesten türetilmiştir' dediği bu söz Sümer dilinde binlerce yıl önce vardı.

Bu söz Yunanca, Rusça, Fransızca ve daha pek çok dilde **B/P** ses dönüşümü dolayısı ile **'papa'** sözü olarak da görülmektedir. Sümerce **'abba'** sözünün **'aba'** olarak seslendirildiğinden de bahsetmişim. İşte bu **'a-ba'** sözü bir bileşik sözdür. Ve sözün kökündeki **'a-** kök sözü Sümer-Öncesi dilimizde “--..... –*nın döl-suyundan yaratılmış*” gibi bir **'yaratılma'** veya **'kan-bağı'** anlamı içeriyor olabilir. Bu sözcük kökünün çocuğu yaratan babası için kullanılması ile **'baba'** anlamında anlam sadeleştirmesinin de bu dilde yaşadığı düşünülebilir.

Bu kısım kafa karıştırıcı ise veya dil bilimine ters gibi görülüyorsa başka bir yazıda detaylı olarak bu konuyu tekrar açıklaya bilirim. Ancak başlıkta işaret ettiğimiz konudan uzaklaşmamak adına konuya devam edecek olursam;

Bir dil bilimci olarak siz “Sümer Öncesine dair bir kanıt yok” diyorsanız bu konuya ait detaya burada girmeyeceğim çünkü cevabı çok uzun olacak ve bu başka bir yazının konusu olabilir. Ancak unutmayalım ki PIE kısaltması ile anılan ortak kök dile ait de bir kanıt olmadığı halde bu kavram dil bilimciler tarafından yaratılmıştır. Yani kendinizin yaptığınız bir şeyin benzerini ben yaparsam buna da itiraz etmemeniz gerekecektir.

Üstelik böyle düşünen dil bilimcilere Türk dilinin eklemeli bir dil olduğunu, her kök ses veya hecenin ayrı ayrı anlam veya ek olmak gibi bir fonksiyonu olabileceğini söylemeliyim. Sümer dilinde **'A-'** sözünün **'BABA'** anlamında kullanıldığı ortada bilinen bir gerçektir. İşte **'A-BA'** sözünün yanındaki ikinci bileşen olmuş **'-BA'** sözü de bizim bugün **'bağı/bağlantısı'** anlamıyla kullandığımız sözcüktür aslında.

Kısaca '**A-BA**' sözü 'ata-bağı' (*baba-bağı*) demektir. Burada bu söz çocuğun hangi babadan olduğu ile ilgili bir aidiyet veya köken belirten bir kavram olarak dilde yerini bulmuştur. Sözün 'çocuğun bağlanacağı onu yaratmış kişi' anlamı vardır. Ancak sözün bu anlamı sadeleşerek sadece '**baba**' anlamında kullanılmış olmalıdır.

Ancak '**ba-**' söz-kökü Sümer dilinden başka 735 yılından önce Orhun Yazıtlarında da geçmektedir. '**Ba-**' ve '**bağ-**' (bağlanmak) sözlerimiz için ne yazık-ki sözlüklerimiz olabildiğince en geniş anlam içeriklerini göstermemektedir. Buna karşın kısmi anlamlarını ve daha çok son dönem anlamlarını yazmaktadırlar. Bu söz Eski-Türkçe döneminde 'birbirine-tutunmak/bağlanmak', 'bir şeyin içine girmek/sinmek', 'saplanmak', 'batmak' anlamlarında da kullanılmış olmalıdır.

Muhtemelen bu sözün de diğer bütün kök sözler gibi, en erken kök anlamı bu anlam içeriklerinin hepsine karşılık gelen bilgiyi barındırmaktadır ve elbette bu sözün bazı anlamları sonradan anlam kayması ile oluşmuştur. Bu anlam kaymalarının tamamının Türk dili içinde yaşanmış olması da gerekmez. Bu kök söz veya onun türemelerinden herhangi birisini alıntı yapan dilde de bunlar evrilmeye devam etmiştir.

Bu veya herhangi başka bir sözcük, dildeki doğal evrimine sürekli olarak devam etmektedir ve anlam kaymaları bu dillerin herhangi birisinde yaşanabilir. Ancak bu anlam kaymaları sonucu elde edilen yeni anlamların ve sözlerin tamamı da o sözün kökünün doğumunda o köke yüklenen ilk anlamlar toplusu ile uzaktan da olsa bağlantılı olarak kalacaktır.

Türkçe bu kökten olan fiil Farsçaya ayrıca '**bandan**' sözü ile ve '**bağlanmak**' anlamı ile ilişkili olarak '**tutsak-olmak**' anlamında alınmıştır ve '**yerin içine/altına batmak/girmek**' / "**yerin içine bağlanmak**" anlamları ile de alan dilde anlam değişimi yaşamıştır. Bu sözcük bu noktadan sonra da bu dillerde anlam kaymaları yaşamaya devam ederek '**batakılık**' anlamına da gelse şaşırılmaması gerekir. Çünkü sözün en eski kökünde bu '**bağlanma**' veya '**birbirine tutunma**' vb anlamları vardır.

Bu '**ba-'**/**bağ-**' seslendirilen kök sözümüzden farklı isim veya sözcükler de türetilmiştir ve bu türeme sözlerden ikisi '**bant**' ve '**bandaj**' sözleri olarak sonradan tekrar dilimize dönmüştür. Fransızca da bizim '**bağcık**' sözümüzün kökü olan aynı '**ba-**' söz-kökünden olan '**bande**' (kurdele) sözcüğünü görmekteyiz. Aynı sözcük Germence aynı anlamda '**bandam**' biçiminde görülüyor.

Dil bilimciler bu sözcüğün de Germence '**bindan**' sözünden olduğunu söylerler ancak bunun yazılı bir geçmiş örneği yoktur. Germence veya Fransızca ile bağlantılı gösterilen bu fiilin Hint-Avrupa denilen varsayımsal ve sözde kök dilde yazılı örneği de yoktur. Çünkü asıl köken Ön-Türk dillerinde bulunan ve bu yazı boyunca andığım en eski köklerden birisidir.

Üstelik 'suyun-önünü-bağlamak/suyu-kuşaklamak/suyu-tutmak' ve 'suyu içine hapsedmek/suyu-tutsak-etmek' anlamına gelen '**bent/bend**' sözü de bununla aynı '**ba-**' kökünden olan sözümüzdür aslında.

Kutadgu Bilig'de 1069 yılından önce bu sözcük '**bağ**' (bağlamak/tutmak/etrafını çevirmek) anlamında geçmekte ve '**bend**' olarak yazılmaktadır. Farsça'da da '**band**' sözü hem '**bağ**' hem '**kuşak**' hem de '**hapis**' ve '**su-benti**' şeklinde (suyu hapis eden / suyu tutan anlamına değişmiş hali ile) görülmektedir.

Avesta (Zend) dilinde de aynı anlamda ve aynı ses değeri ile kullanıldığı düşünülen bu sözcük, Sanskritçede de '**bandhati**' olarak görülmektedir denilirse de 'PIE denilen hayali kök dilde' bu söze karşılık gelen bir kök-söz veya yazılı bir örnek de yoktur.

Başlıkta yazdığım sözlerin tamamını Ön-Türk dilinde ortak köke bağlamak mümkün. PIE kök denilen dillerde bu sözcükleri eski kök anlamlarından yola çıkarak birbirlerine ve Türk diline benzer şekilde tek bir ortak köke bağlamak mümkün değildir.

PIE hayali dil kökünü uyduran dil bilimciler burada yazdığım sözlerin bir bölümünü tamamen farklı köklere bağlıyorlar fakat gerçekte PIE denilen hayali havuzda bunların herhangi bir isim veya fiil veya başka herhangi bir söz olarak bile kökü yoktur.

1400 yılından önce Dede Korkut Kitabında geçen '**perçin**' sözü de aynı kökten olmalıdır. Burada 'bağlamak' fiilinde '**ba-**' olarak ve '**bent**' sözünde '**be-**' sesine dönüşmüş olarak görünen kök sözün **b/p** ses değişmesi ile '**pe-**' / '**pa-**' sesine dönmesi söz konusu olmuş olmalıdır.

'**Perçin**' sözü Farsça '**parçin**' seslendirilmiştir. Bu sözü Farsça '**parçidan**' olarak da görüyoruz. Söz Farsça '**çengel**' anlamına geliyormuş. Ancak bu söz 'iki şeyi birbirine bağlamak için kullanılan bir alete ad olarak' yine de bizim aynı **ba- > pa- > pe-** sözcük kökünden yaranmış olan bir sözdür.

Farsça '**-çidan**' ve '**-çin**' sözleri '**kıvırmak**'/'**burmak**' anlamına gelen fiilden olan sözdür. Bu söze '**iki şeyi birbirine bağlama**' anlamını da sözün '**pe-**' kökü vermektedir. Çünkü dilbilimciler dikkat etmemiş olsalar da bu söz bir bileşik sözdür. Bileşik sözlerde sözün kökü esas anlamı vermektedir ve bu sözün Farsça gibi yapısal olarak sözcük kuruluşları eklemeli olmayan bir dile bütün olarak komşusu Türklerden alıntılanmış olması normaldir.

Üstelik Farsça denilen dil, söz varlığını büyük ölçüde Ön-Türk dilleri ve Eski-Türkçe sözlere borçlu olan toplama bir dildir.

Peki, bu sözlerin tamamının yazılı örnekleri ne kadar eski?

Yapısal olarak aynen Türk dili gibi eklemeli bir dil olan ve asla PIE denilen diller gibi bir yapıya sahip olmadığı kesin şekilde bilinen ve pek çok dil bilimcimizin yaşayan en yakın akrabasını Türk dili olarak gördükleri Sümer/Kenger dilinde bu kök sözden benzer anlamlara gelen kelimeler vardır.

Öncelikle Sümer dilinde de aynen Türk dilindeki gibi bu anlamlara gelen birden çok söz olduğunu söylemeliyiz. Türk dili gibi Sümer dilinde de birçok sözün eş ve yakın anlamlıları ve

türemeleri görülmektedir. Türk dilinde 'ba-' (bağlanmak) şeklinde gördüğümüz bu sözün Sümer dilinde ses değiştirmiş olarak 'da-' / 'dab-' şeklinde göre biliyoruz. Sümerce 'da' sözü 'tutmak'/'yakalamak' anlamında, 'da-da...ra' sözü 'bağlı'/'bağlanmış-olmak', 'da-lu' sözü 'torba'/'çanta', 'da-nagar' sözü 'şişe'/'kutu', 'da-ri' sözü 'çevirmek'/'bükme'/'desteklemek' veya 'etrafını çevirmek' anlamında kullanılmıştır.

Sümer/Kenger dilinin de lehçeleri olduğunu ve sözlerde ses değişimleri yaşandığını tahmin edebilmekteyiz. Benzer durum Türk dilinde de vardır. Türkçede 'BA-' (bağ/bağlamak) sözündeki 'B' sesinin L / P ve belki de N seslerine dönmüş olması dahi muhtemeldir. 'A' sesinin ise 'E' sesine dönüşmüş olması oldukça muhtemeldir. Sümer dilinde 'La' sözünün bazı anlamlarını 'bağ/bağlamak, kayış, kemer' olarak görmekteyiz. 'Bağ' sözümüzü ise Sümer dilinde 'Lah' olarak da görmekteyiz. Burada Türkçedeki 'bağ' sözünün son sesi olan 'ğ' sesini Sümer dilinde 'h' sesi olarak görüyoruz. Bu ses dönüşümü aradan geçen binlerce yıla rağmen oldukça önemsiz denilebilecek ve birbirine oldukça yakın ses değeri taşıyan sesler arası bir dönüşüm olarak dikkat çekicidir. Sümerce 'Lah' sözünün anlam içeriği dahilinde gördüğümüz bazı karşılıkları ise; 'yakalamak/tutmak', 'ilmik', 'kement', 'bağlamak', 'birlikte-götürmek' anlamlarıdır.

Peki, Türkçedeki 'ba-' kök sözünü Sümerce bazı sözlerde hiç ses değiştirmemiş şekilde ve aynı anlamlarda görmek mümkün mü?

Sümer dilinde 'ba-' sözü 'fıçı' anlamına da gelmektedir. Bir fıçı içine sıvıları hapsediği/bağladığı veya tuttuğu için bu adı almış olmalıdır. Sümerce 'ba-an' sözü 'şişe', 'kutu', 'kap' anlamında 'ba-ar' sözü 'duvar' anlamında, 'ba-na' sözü 'çember', 'halka' (aynı zamanda bir kuşak gibi etrafı çeviren dairesel yapı) anlamında, 'bad-diğir' sözü 'suyu-tutan bent/ba-raj' anlamında kullanılmıştır. Öyle ki, burada bileşik kelimenin '-digir' veya 'diğir' seslendirilen kısmı bugün Azerbaycan-Türk dili ağızlarında 'dire'(diremek)/'direr' (direnç-gösterir) anlamında kullanılmakta olan söz ile oldukça yakın ses değeri ile eşleşmektedir.

'Diremek' sözü Türk dilinde 'diri', 'direk' ve 'direnç' sözlerinin de köküdür. Bu söz 'dik duran yapıları' ve 'canlıları' anlatmaktadır. Ön-Türk Atalarımız bir canlı hayatta ise o canlının 'ayaküstü' / 'dik' durabildiği çıkarımı yapmışlardır. Yani, 'canlı' ve 'hayatta' anlamına gelen 'diri' sözü de Sümer dilindeki '-digir' veya 'diğir' sözleri ile aynı kökten olmalıdır. Diremek sözü bugün daha çok 'dayamak', 'durdurmak' anlamında kullanılmaktadır. Bir baraja veya su-bendine suya karşı direnç gösterebildiği için veya suyun önüne duvar gibi dik ve suyu içine hapsedecek bir yapı oluşturabildiği için 'dirençli' anlamına bu söz kullanılmış olmalıdır.

Bu su-tutan/bent/baraj anlamlarına gelebilen Sümerce 'bad-diğir' bileşik sözünden açıkça anlaşılan şey Sümerce 'bad-' sözünün bugün 'bent' sözümüz ile aynı anlamda kullanılmış olduğudur. Sözün kökü de yine 'ba-'/'pa-' kök-sözümüzdür. Aradan geçen binlerce yıla bakmayarak ses ve anlam yakınlığı veya birliği denilebilecek çarpıcı bir eşleşmedir bu.

Tüm bunlara ilaveten Sümer dilinde bent anlamına da gelen bu **'bad-'** sözü aynı zamanda **'yenilgi'**, **'yenmek'** anlamı ile de kullanılmıştır. Bu da **'direnç-göstermek'** anlamı ile anlamsal açıdan yakınlaşan bir ifade sayılabilir.

Bugün bizim **'bant'** ve **'bandaj'** olarak seslendirdiğimiz sözlerin kökü olan **'ba-'** ve/veya **'ban-'** sözü de aynı ses değeri ile Sümercede yaşamıştı. Sümerce **'ban'** / **'ban-da'** (**banda**) sözü **'dinç, direk, kapamak, örtmek, destek, dayanak'** gibi anlamlarda kullanılmıştır. Sümerce aynı kökten üretilmiş **'baneş'** sözü aynı zamanda **'kap'**, 'yük-sandığı' (eşya-taşıyan-şey), **'valiz'** (muhtemelen aynı zamanda **bohça**) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Çünkü 'birbirine bağlamak', 'bir arada tutmak', 'içinde tutmak / içine hapsetmek' anlamları bu sözün en eski kök anlam içeriğinde de vardı.

Sümer dilinde aynı kökten türetilmiş olan ve bugün bizim **'bere'** olarak seslendirdiğimiz söze ses değeri yakınlığı açıkça görülen **'bara'** sözünün anlamlarından bazıları **'torba'** **'harar'** (eğer-belleme ve kıldan dokunmuş bir çeşit çuval veya büyük bohça), **'çuval'** anlamlarıdır.

Bugün Türkçemizdeki **'ba-'/pa-'** (bağlama/bağlamak) kök sözünün ses değişimi ile evrilmiş hali olan **'pa-'** kök sözünden üretilmiş **'paket'** sözüne bakacak olursak, bu sözü de aynen Sümer dilinde görmekteyiz. Türkçemizde **'paket'** olarak seslendirdiğimiz sözün **'pa-'** seslendirilen kökünün Sümer dilinde anlam içeriği karşılıklarından bazıları ise **'taşımak-için-kese'**, **'torba'**, **'cep'**, **'ayırma'**, **'parça'**, **'bölüm'**, **'eyef'** (çalı bağlamalarını denk yaparken ipleri sıkıştırmakta kullanılan özellikle çıtlık denilen ağaçtan eğilerek-(eyip)/bükülerek yapılmış araç ve bir çeşit ağaç halka) anlamında kullanılmıştır.

Sümerce aynı kökten türetilmiş **'pa(-r)** sözü **'su-kanalı'** ve **'pa-agar/pa-akar'** sözü de aynı şekilde **'su-kanalı'** anlamında kullanılmıştır. Sümerce **'ba-an-du / ba-an-du-du'** sözü bugün **'band-ı/bant-ı'** dediğimiz söze ses değeri olarak oldukça yakındır ve **'heybe'**, **'torba'**, **'kova'** anlamlarına gelmektedir.

Konuyu daha fazla örnek üzerinden uzatmaya gerek yoktur. Sümer dili aynen Türkçe gibi eklemeli bir dildir ve bu dil ile başka bir dil arasında alışveriş oldu ise ki olmuştur, bunun en eski kök-söz örneklerinin komşu coğrafyalarda yaşayan diğer eklemeli dillerde görülmüş olması elbette normal ve daha mantıklı olan bir durumdur. Fakat Hint-Avrupa ortak kökten olduğu ileri sürülen dillere geçmiş bizim sözlerimizin sayıca bilinenden çok çok daha fazla sayıda olduğunu ve bu diller içinde de alınan neredeyse her sözün türemeleri doğmuş olduğu da görülmektedir.

Aynı kökten olan bütün bu sözlerin PIE denilen dil grubundaki dillere geçmesi ise zaman düzleminde aynı kökten veya aynı yapısal iskelete sahip diller arasında görülmüş söz alışverişine kıyasla daha sonraki (yakın) dönemde alınmış olması daha büyük olasılıktır.

Ayrıca Türkçe veya Ön-Türk dilleri bir eklemeli dil olarak kök sözleri az sayıda tek sesli ancak çok sayıda tek heceli bir yapıya sahiptir. Böyle bir dilin bir bütün sözü eklemeli olmayan bir dilden alarak kök haline getirmesi oldukça mantık dışı bir çıkarımdır. İstisnaları olmuş-mudur

bilemiyorum ancak oldu ise bu durum genel kaideyi veya yapıyı bozamaz. Bu sebeple eklemeli bir dilde görülen bir sözün PIE denilen bir dilden geçmiş olması ihtimali o sözü başka bir eklemeli dilden almış olması ihtimali yanında oldukça küçük bir olasılıktır.

Ben Sümer dilinin Ön-Türk dillerinden birisi olduğunu çoklu kanıtlara dayalı olarak söyleye bilirim. Bu sebeple Sümer-Öncesi ve Sümer sonrası Ön Türk dillerindeki sözlerin de elbette ortak geçmiş dilde kökleri vardır. Bu diller arasında bilinen ortak söz varlığı gün geçtikçe ve bu diller detaylı olarak incelendikçe daha da artacaktır.

Geçmiş yazılara yapılan alfabe transkripsiyonları ve ses dönüşümlerindeki varsayımlar düzeltilerek bu sayı daha da arttırıla bilinir. Yeter ki dil bilimi konu Türk dili olunca tarafsız bakış ile dilbilimsel metotları doğru düzgün yorumlayabilmek çıkarımlarda bulunsun.

Ahmet Ardıç

Yazım: 1 Şubat 2020

Güncelleme: Nisan 2022

Faydalanılmış olan sözlükler / kaynaklar:

- [Aydın, Nafiz ; "Büyük Sümerce Sözlük", 2013 TDK yayınları, Ankara / ISBN 978-975-16-2609-7]
- [Etimoloji Türkçe, <www.etimolojiturkce.com>]
- [Sözce Sözlük,<www.sozce.com>]
- [S.Nişanyan-Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi< <https://www.nisanyansozluk.com/?> >]

Bu yazıyı kısmen veya tamamen alıntılanmak ve-veya paylaşmak isteyen olursa, yazar adını (Ahmet Ardıç) belirterek kaynak göstermek kaydı ile alıntı yapa bilirsiniz.

Yazışma Adresi: "Ata Team Alberta Canada"

turkicresearch@gmail.com